

Список використаної літератури

1. *Бібліотека* М. Ф. Комарова : каталог колекції Одеської національної наукової бібліотеки ім. М. Горького / Одес. нац. наук. б-ка ім. М. Горького ; упоряд. : Н. А. Бродецька, Н. О. Яцун ; ред. І. С. Шелестович. — Одеса : СПД Бровкін О. В., 2014. — 322 с., 12 с. іл.
2. *Вінок* Т. Шевченкові: із віршів українських, галицьких, білоруських і польських поетів / авт. предм. та прим. М. Комаров. — Репринт. перевид. з вид. 1912 р. / Одеська держ. наук. б-ка ім. М. Горького ; ред.-упоряд. О. Ф. Ботушанська. — Одеса : Друк, 2001. — 336 с.
3. *Григорій* Дем'янович Зленко : бібліогр. покажчик / ОННБ ім. М. Горького ; упоряд. Т. В. Тющенко ; ред. М. Л. Десенко. — Одеса, 2014. — 70 с. — Сер. : Письменники Одеси. Вип. 36.
4. *Звіт* про роботу ОННБ ім. М. Горького за 1950—2014 рр.
5. *Зленко* Г. Нетлінне / Григорій Зленко. — Одеса : Маяк, 1968. — 185 с.
6. *Г. Д. Зленко* — дослідник спадщини М. Ф. Комарова / Л. М. Бур'ян // *Матеріали конференції "Всеукраїнська науково-практична конференція "Бібліотека ХХІ століття у соціокультурному вимірі"*. Одеса 25—26 верес. 2014. — Режим доступу: <http://odnb.odessa.ua>. — Назва з екрана.
7. *Одеська* державна наукова бібліотека імені М. Горького : бібліогр. покажчик / ОДНБ ім. М. Горького ; упоряд. : Л. О. Кольченко, О. Г. Кушнір, Т. І. Олейникова ; редкол. : О. Ф. Ботушанська [та ін.]. — Одеса, 2004. — 427 с.
8. *Олійників* О. Наснага одеської душі: Одеські храми та добродійні товариства і осередки / Олег Олійників. — Одеса : Астропринт, 2008. — 238, [2] с. — Бібліогр.: с. 235. — Про Т. Шевченка: С. 63—64.
9. *Т. Г. Шевченко* в одеській пресі: книги, альманахи, збірники, журнали : бібліогр. покажчик. Вип. 1 / ОДНБ ім. М. Горького ; упоряд. О. Г. Кушнір ; відп. ред. Г. Д. Зленко ; ред. І. С. Шелестович. — Одеса, 1996. — 60 с.

Надійшла до редакції 20 березня 2015 року

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 791.4:316.774

І Цзя,
аспірантка Харківської державної
академії культури

Кінодокумент у соціально-комунікаційному процесі

Розглянуто кінодокумент у соціально-комунікаційному процесі.

Ключові слова: кінодокумент, канал комунікації, комунікат, соціальні комунікації, архів, бібліотека, музей.

Еволюція сучасного інформаційного простору характеризується непинним зростанням обсягів інформації та диверсифікацією каналів її поширення. Це пов'язано насамперед із розвитком технічних інновацій, що бере відлік з ХІХ ст., завдяки чому стала можливою фіксація та передача у просторі й часі зображувальної інформації, спочатку статичної (фотодокумент), а згодом і динамічної (кінодокумент). Кінодокумент швидко став одним із найважливіших поліфункціональних засобів соціальної комунікації завдяки інтегральним властивостям (інформативності, наочності, динамічності, здатності здійснювати емоційний вплив, створювати ілюзію безпосереднього свідчення тощо). Така поліфункціональність сприяла тому, що кінодокумент є об'єктом розгляду низки наук.

Початок наукової рефлексії щодо кінодокумента покладено у працях польського фотографа і кінооператора Б. Матушевського. У брошурах "Нове джерело історії. Про створення сховищ історичних документів" та "Жива фотографія", опублікованих у Парижі 1898 р., він висловив принципову думку про кінематографію як важливе історичне джерело та новий засіб наукових досліджень. Окрім того, автор наголосив на потребі створення спеціального обладнаного сховища кінодокументів і розробив методику їхнього відбору для державного зберігання. Праці Б. Матушевського стали першою спробою осмислення нового засобу комунікації [3].

Надалі кінодокументи здебільшого розглядалися у межах історіографії, архівознавства, кіномистецтва та тех-

нічного забезпечення кінематографічного процесу, бібліотекознавства, юридичних наук, педагогіки, культурології. Кожна із зазначених наук акцентувала увагу саме на тих моментах буття кінодокумента, його властивостях і функціях, які більшою мірою відповідали її предметному полю. Приміром, історіографію насамперед цікавила властивість бути документальним свідком певних подій, робити "зриму історію", архівознавство — питання комплектування, обліку, збереження та забезпечення доступу до колекцій кінодокументів, кіномистецтво — змістовий складник, бібліотекознавство — питання організації підфондів цього виду документів, а педагогіку — наочний потенціал кіно, який можна використовувати у навчальному і виховному процесах. Останнім часом поширені дослідження з візуальної антропології, яка завдяки властивості кінодокумента фіксувати нематеріальне в матеріальному вигляді отримала додаткові можливості у вивченні традицій, обрядів, фольклору, побуту інших народів.

Із виникненням на початку 1990-х рр. нової науки — документознавства — кінодокумент почали розглядати загальною, як один з видів документів (Н. Кушнарєнко, Г. Швецова-Водка, Ю. Трач, С. Плешкевич, Ю. Палеха, Н. Леміш). Приміром, Н. Кушнарєнко визначає кінодокумент як аудіо-візуальний документ, що створений кінематографічним способом [1, с. 364]. Оскільки наявні дослідження здебільшого присвячені загальному документознавству, метою пропонованої статті є з'ясування сутності та генези кінодокумента у межах соціально-комунікативного підходу.

Аналіз документа в системі соціальної комунікації є характерною рисою документознавчих праць. Зокрема, Н. Кушнарєнко розглядає документну комунікацію як комунікаційний акт, в основі якого виокремлює такі складники: комунікант (автор повідомлення), реципієнт (споживач повідомлення), комунікат (документне повідомлення), зміст інформації, що зафіксована на матеріальному носії й передається реципієнтові, код та контекст. Отже, "документ є засобом (каналом) передачі інформації, якщо його розглядати як елемент комунікаційного процесу загалом, або джерелом інформації (комунікатом), якщо розглядати його з позиції реципієнта" [1, с. 123].

Із такого самого погляду, незважаючи на певні розбіжності в термінології, аналізує документ у структурі соціальних комунікацій і Г. Швецова-Водка: "Поряд з трактуванням документа як каналу комунікації, яким передається повідомлення, існує й інший підхід, коли власне документ або його зміст розглядається як комунікат (об'єкт, що передається в процесі комунікації), для передачі якого в соціальній комунікації необхідний особливий канал. У цьому разі каналами комунікації є соціальні інститути (або заклади), що забезпечують збір, зберігання, пошук, організацію використання документів" [9]. Автор робить висновок, що документ у документальній комунікації (на відміну від Н. Кушнарєнко вона вважає за доцільне використання саме цього терміна) виконує такі завдання:

- є каналом комунікації, яким передається повідомлення;

- є комунікатом як матеріальним об'єктом, що передається у процесі матеріальної комунікації, де каналами слугують певні соціальні інститути;

- є комунікатом як інформаційним об'єктом.

Документальну комунікацію вчена визначає "як комунікацію, що опосередкована документом, в якій документ використовується для передачі інформації (повідомлення) від комуніканта до реципієнта" [9]. Г. Швецова-Водка розглядає різноманітні варіанти руху інформації в документальних комунікаціях, але вони стосуються текстових повідомлень.

А. Соколов також представив власний варіант схеми функціонування документно-комунікаційної системи, в якій між собою пов'язані не лише комунікант і реципієнт, а й світ емпіричної реальності та соціальна пам'ять у вигляді "втленої соціальної пам'яті" (фонди документів) та невтіленої соціальної пам'яті. Однак дослідник також відображає специфіку руху текстових повідомлень. Наприклад, у його схемі чітко вирізняється "фонд архівних документів" як таких, що неопубліковані, і "документів суспільного використання", тобто опублікованих [5]. Такий розподіл не відображає специфіки руху кінодокументів у соціально-комунікаційному процесі й має бути визначеним чіткіше для цього виду матеріалів.

Для розуміння сутності кінодокумента як феномену соціальної комунікації методологічно важливою є класифікація документних систем (Г. Швецова-Водка налає перевагу терміну "документальні комунікаційні системи"), яку запропоновано в працях Ю. Столярова, А. Соляник. Отже, системи поділяються на:

- генеративні — ті, що забезпечують виробництво документів. Стосовно кінодокументів — це авторські колективи та кіностудії;

- транзитні — ті, що організують рух документів та їхнє транспортування. Для кінодокументів такими є організації, що здійснюють кінопрокат;

- термінальні — це системи, метою яких є збір та зберігання документів, організація їхнього використання. Щодо кінодокументів це завдання виконують фільмотеки,

відеотеки, медіатеки, що функціонують як на національному рівні, так і на рівні структурних підрозділів окремих організацій [6; 7].

Варта уваги запропонована Є. Плешкевичем інформаційно-документна модель суспільства, яка складається із трьох систем: оперативної, що забезпечує суспільство новою інформацією; ретроспективної, в якій інформація перебуває у стані спокою; діяхронної, що забезпечує передачу цінної інформації, яка не втрачає з часом свого значення [4].

Спираючись на ці методологічно важливі положення загального документознавства, розглянемо сутність та генезу кінодокумента в соціально-комунікативному процесі.

З огляду на хронологію суспільних комунікаційних систем, яку запропонував А. Соколов, кінематограф виник у добу індустріальної неокультурної книжності [5]. На єдності процесів книгодрукування та кінематографії наголошував і відомий дослідник засобів комунікації, канадський культуролог М. Маклюєн [2]. Історія кінематографа бере відлік від 28 грудня 1895 р., коли вперше було продемонстровано "картинки, що рухаються". Брати Люм'єр, яких вважають авторами винаходу, поєднали технологію відображення дійсності на плівці та можливості її демонстрації за допомогою проєкційного апарату. Це уможливило не лише фіксацію ідеального в матеріальному, а й його тиражування, розповсюдження у просторі та зберігання у часі.

Якщо спочатку цей засіб комунікації був лише візуальним (німе кіно), то з середини 1930-х рр. "великий німий заговорив". Кінодокумент як канал сприйняття інформації людиною став аудіовізуальним засобом комунікації. За понад столітню історію відбулося чимало змін у носіях кінематографічної інформації:

- винайдено нові формати кіноплівки, виникло кольорове зображення, яке поступово замінило чорно-біле;

- змінився матеріал кіноплівки, що дало змогу 1952 р. відмовитися від пожежонебезпечної плівки на нітратній основі;

- виникли нові носії на магнітних плівках (відеокасети);

- 1981 р. представлено перші оптичні носії.

Революційні зміни відбувалися й у засобах трансляції кінематографічного повідомлення. Поширення регулярного телебачення у 30-ті рр. XX ст., яке М. Маклюєн відносив до засобів нової "електричної" епохи, суттєво розширило коло споживачів кінотворів, а винахід побутового касетного відеоманітофона-приставки до телевізора дозволив записувати на касету і відтворювати у зручний для телеглядача час будь-яку аудіовізуальну інформацію.

Найбільших змін кінематограф зазнав із впровадженням в усі його процеси цифрових технологій [8]. Водночас, попри численні інновації, функціонування кінодокумента в соціально-комунікаційному процесі залишається майже незмінним. Розглянемо послідовно його можливі варіанти.

Якщо кінодокумент є каналом комунікації, то схема функціонування твору в соціально-комунікаційному процесі буде такою: автор повідомлення (колективний автор кінодокумента) через канал комунікації (кінодокумент) передає комунікат (кінодокумент) реципієнту (глядачеві). Ця модель дає узагальнене розуміння ролі кінодокумента в соціально-комунікативному процесі. Г. Швецова-Водка звертала увагу на те, що документальна комунікація використовує документ як канал комунікації й комунікат одночасно [9]. З огляду на це, можемо визначити кінодокумент як комунікаційний канал передачі аудіовізуального повідомлення від автора до глядача.

Якщо важливим є дослідження діяльності соціальних інститутів, що беруть участь у процесах функціонування документа в соціальному середовищі, то структура комуні-

кації буде іншою. Саме соціальні інститути, відповідальні за збір, зберігання та використання документів, слугуватимуть каналами комунікації. Цей варіант матиме такий вигляд: автор повідомлення (колективний автор кінодокумента) передає оригінал для тиражування комунікаційному посереднику "КП-1", де кінодокумент перетворюють у копію, яка надходить до другого комунікаційного посередника "КП-2", що відповідає за розповсюдження, і вже від нього потрапляє до глядача. Охарактеризуємо послідовно складники зазначеного комунікаційного процесу.

Автором повідомлення зазвичай є колективний автор, який створив кінодокумент (знімальна група). Виняток становлять лише варіанти аматорського кіно, коли одна людина поєднує функції сценариста, режисера, оператора. Професійний кінематографічний процес передбачає участь значної кількості спеціалістів, які відповідають за зміст кінематографічного повідомлення (автор сценарію, режисер-постановник, композитор, художник та ін.). Місцем діяльності знімальної групи є кіностудія — генеративна документально-комунікаційна система. Кінцевий продукт діяльності — кінематографічний твір у вигляді оригіналу кінодокумента. Процес його створення, особливо із застосуванням традиційного носія — кіноплівки, є складним і передбачає використання низки проміжних носіїв кінематографічного твору або його складників. Зокрема, на зберігання в державний архівний фонд передають комплект кінодокумента, який складається із сукупності оригіналів і копій документів, що становлять одну одиницю обліку. Крім того, одиницями зберігання у фільмотеках є не лише кіно-, а й текстові документи, пов'язані зі створенням кінофільму. Отже, кінематографічний процес породжує низку кінодокументів і документів на інших матеріальних носіях, у тому числі електронних (з огляду на те, що сучасний кінематографічний процес передбачає проміжні стадії в електронному середовищі або весь процес кінознімання в цифровому форматі), які підлягають архівуванню.

До основних етапів фільмовиробництва належать: підготовка кіносценарію (лібрето або творча заява, літературний сценарій), режисерський сценарій, підготовчий етап (робочий сценарій, ескізи декорацій, костюмів, реквізиту, гриму та описи до них, знімальні карти й операторські експлікації, ескізи кадрів, монтажно-технічні розробки, фотоматеріали, що характеризують зображувальну частину кінокартини, звукова експлікація фільму), знімальний та монтажно-тонувальний етапи. Під час знімального етапу фотограф працює над створенням рекламних матеріалів, які теж є документами, що підлягають збереженню в архіві. Також у ході цього етапу отримують негатив зображення, з якого за допомогою кінокопіювального апарату роблять позитивну кіноплівку.

Зі створенням кінодокумента безпосередньо пов'язаний монтажно-тонувальний етап, під час якого здійснюється поєднання окремих фрагментів кіноплівки. Спочатку відбувається монтаж робочого позитива — позитивної копії оригінального негатива кінофільму, що надрукований спеціально для монтажу. Оригінал фільму надходить на цей час у сховище. Після розрізування і склеювання робочого позитива знімальна група переглядає його, відбувається перезапис фонограми. На основі затвердженого змонтованого позитива монтують оригінальний негатив. У сучасних цифрових технологіях кіновиробництва як робочий позитив використовують цифрову копію негатива. Важливим етапом кіновиробництва є створення фонограми, якщо йдеться про професійний кінематограф. Мовну, музичну та шумову фонограми записують на різні плівки, синхронізовані одна з одною. На заключному етапі усі фонограми перезаписують на одну плівку і синхронізують зі змонтованим робочим

позитивом. Фонограма, отримана після перезапису є основним вихідним матеріалом і зберігається так само, як і негатив зображення. Згодом, із застосуванням цифрових технологій, на кіноплівку наносять титри і зі змонтованого негатива друкують монтажну фільмокопію, яка є основою для проміжної позитивної копії (лавандової), а також еталонну копію, що надрукована з негатива й затверджена як зразок. Із проміжної позитивної копії (лавандової) друкують кілька контратипів — кінодокументи, з яких і буде створено тираж фільмокопій для прокату у разі застосування традиційних технологій. При використанні цифрових технологій контратип виводять із готової цифрової мастер-копії, підготовленої належним чином.

Отже, контратип потрапляє до "КП-1". При застосуванні традиційних технологій його функцію виконували кінокопіювальні фабрики, але сьогодні фільми розповсюджують на жорстких дисках або демонструють через захищений канал Інтернету за допомогою цифрових кінопроекторів. Процес тиражування кінцевої версії фільму у цифровому форматі здійснюють спеціалізовані фірми.

Разом із комбінованою технологією, що поєднує плівкову й цифрову, останнім часом активно застосовують винятково цифрову, за якої усі процеси відбуваються з використанням цифрових технологій, і лише на останньому етапі можливо, у разі потреби, переведення зображення на кіноплівку.

"КП-2" для кінодокументів є кінодистриб'юторські компанії, які несуть відповідальність за прокат фільму. Вони виконують функцію транзитних документально-комунікаційних систем. Саме ці компанії визначають дату виходу кінострічки й способи демонстрації: показ у кінотеатрах, домашній перегляд (DVD, кіно-на-запит, скачування, розповсюдження через передплату на телеканали). Саме завдяки діяльності "КП-2" кінематографічне повідомлення потрапляє до реципієнта.

Наведена схема стосується лише оперативної інформаційно-документної системи і майже не враховує ретроспективну й діахронну, які є невід'ємною частиною функціонування кінодокумента. Вони втілені у діяльності соціальних інститутів, які відповідають за організацію доступу до кінодокументів та їхнє збереження і належать до термінальної документно-комунікаційної системи — це архіви, бібліотеки, музеї.

Кінодокументи у повному комплекті, до складу якого входять негатив зображення, негатив оптичної фонограми, еталонна позитивна копія, проміжна позитивна копія, оригінал перезапису магнітної фонограми, магнітна фонограма музики та шумів, сайнекси, ролики, паспорти та інші матеріали, спочатку потрапляють до фільмотеки студії. Вона виконує функцію архіву установи і відповідає за зберігання кінодокументів та їхнє використання у кінематографічному процесі. Протягом установленого терміну кінодокументи, які мають історико-культурну та художню цінність, передаються до фільмотек національного рівня (Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. Пшеничного, Національний центр Олександра Довженка, Госфільмофонд Росії, Кіноархів Китаю, Французька синематека, Кінобібліотека Музею сучасного мистецтва США та ін).

Сучасна практика бібліотек також передбачає зберігання кінодокументів. Книгозбірні здійснюють відповідну політику комплектування такими матеріалами залежно від профілю та інформаційних потреб користувачів.

Висновки. Кінодокумент у соціально-комунікаційному процесі може розглядатися як комунікаційний канал і як комунікат, залежно від завдань, які ставить дослідник. Розгляд кінодокумента в соціально-комунікаційному процесі дозволяє краще зрозуміти організаційно-функціональні

засади процесів виробництва, розповсюдження та збереження таких матеріалів. *Перспектива* подальших досліджень полягає в докладному висвітленні функцій кожного соціального інституту (архіву, бібліотеки, музею) у цих процесах.

Список використаної літератури

1. Кушнарченко Н. Н. Документоведение : учебник / Н. Н. Кушнарченко. — 8-е изд., стер. — Київ : Знання, 2008. — 459 с.
2. Маклюэн М. Понимание медиа: внешние расширения человека / М. Маклюэн. — Москва : Гиперборей, Кучково поле, 2007. — 462 с.
3. Матушевский Б. Реальное предназначение живой фотографии или хронофотографической проекции / Б. Матушевский // Киноведческие записки. — Вып. 83. — С. 129—161.
4. Плешкевич Е. Основы общей теории документа / Е. Плешкевич. — Саратов : Науч. книга, 2005. — 242 с.
5. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации : учеб. пособие / А. В. Соколов. — Санкт-Петербург : Изд-во Михайлова В. А., 2002. — 461 с.

6. Соляник А. А. Документні потоки та масиви : навч. посіб. для вищ. навч. закл. культури і мистецтв / А. А. Соляник. — Харків : ХДАК, 2000. — 111 с.
7. Столяров Ю. Н. Документный ресурс : учеб. пособие для высш. учеб. заведений / Ю. Н. Столяров. — Москва : Либерея, 2009. — 223 с.
8. Устинов В. Переход на цифровой кинематограф неизбежен / В. Устинов // DTCinema: Цифровые технологии кино : интернет-журнал. — Режим доступа: www.dtcinema.ru. — Загл. с экрана.
9. Швецова-Водка Г. Н. Система документальной коммуникации / Г. Н. Швецова-Водка // Науч. и техн. б-ки. — 2011. — № 6. — Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/>. — Загл. с экрана.

Рассмотрен кинодокумент в социально-коммуникационном процессе.

Filmdocument in in the social-communicative process is regarded.

Надійшла до редакції 29 грудня 2015 року

УДК 021:316.776]:027.54(477-25)НБУВ

Леся Туровська,
молодий науковий співробітник
відділу комплексного бібліотечного обслуговування НБУВ

Інформаційно-комунікаційна діяльність НБУВ у системі бібліотечного обслуговування

Розглянуто систему бібліотечно-інформаційного обслуговування НБУВ, виокремлено ознаки, притаманні сучасному етапові роботи установи, окреслено шляхи вдосконалення діяльності.

Ключові слова: НБУВ, читацькі потреби, бібліотечний сервіс, інформаційно-комунікаційна діяльність.

Сучасна система бібліотечно-інформаційного обслуговування, сформована в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (НБУВ), забезпечує інформаційні запити широкого кола користувачів різноманітних професійних категорій. Для них постійно втілюються нові форми і методи роботи, відповідно до трансформації соціальної структури суспільства, диференціації наукового знання, впровадження інформаційних технологій та прогресивних послуг бібліотечного сервісу, модифікації відділів обслуговування та наповнення їхньої діяльності якісно новим змістом.

Завдяки комплексній комп'ютеризації та автоматизації бібліотечних процесів НБУВ як загальнодержавний науково-інформаційний центр та багатопрофільна міждисциплінарна науково-дослідна установа фундаментально змінила традиційне призначення, сьогодні її діяльність базується на мультимедійних технологіях і передбачає надання інформаційно-бібліотечних послуг у віртуальному просторі.

Відповідно до читацьких потреб, НБУВ постійно удосконалює технології акумуляції суспільно значущої інформації, забезпечує широкий доступ до власних ресурсів, послуг і продуктів, гармонійно поєднує традиційні та електронні форми у бібліотечному сервісі, виступає навігатором та посередником у сучасній системі інформаційно-комунікаційної діяльності.

Нині у центрі наукової уваги НБУВ — комплексні питання інформаційно-комунікаційної діяльності як інструменту соціокультурної взаємодії. Зміна усталеної системи обслуговування, що базувалася на використанні паперових

документів, на парадигму книгозбірні як інформаційної магістралі з наданням мультимедійної інформації (як у межах, так і поза межами НБУВ) сприяла впровадженню інноваційного комплексу бібліотечних послуг.

Із перебігом часу кількість користувачів, які володіють новими інформаційними технологіями, збільшується. Відповідно, зростає й потреба у віддаленому доступі до інформації. Завдання НБУВ — оперативно задовольняти запити користувачів, створювати та поповнювати власні бази даних, забезпечувати повноцінний та вільний доступ до них.

НБУВ здійснює діяльність як у реальному, так і у віртуальному просторі; сприяє якомога ширшому його освоєнню користувачами, залучає власні електронні інформаційні ресурси, послуги та продукти до повсякденної практики. Фахівці книгозбірні ефективно розв'язують проблеми інтегрованого інформаційно-комунікаційного забезпечення наукового, навчального, виробничого, культурологічного, освітнього та інших суспільних процесів.

Відповідно до нових інформаційних потреб та технологічних змін, система обслуговування читачів НБУВ зазнала значних трансформацій та вдосконалень. На сучасному етапі її характеризують (за винятком традиційних) інноваційні ознаки, а саме:

— використання інформаційно-комунікаційних технологій;

— організація власних електронних інформаційних ресурсів, послуг та продуктів;